

Ігор ЧЕРНІКОВ (1931–2021 рр.),
доктор історичних наук, професор

СПОГАДИ З НАВЧАННЯ ДИПЛОМАТА

Автору цих рядків, як справжньому гуманітарію, вже у шкільні роки припали до душі різноманітні події зовнішньополітичного характеру. І не випадково, що на момент закінчення із срібною медаллю середньої школи № 39 м. Миколаєва на запитання кореспондента обласної газети «Південна правда» (9 липня 1949 р.) до групи випускників: «А які ваші майбутні плани?», я (Ігор Черніков) однозначно відповів, що міжнародні відносини — найголовніше, що мене цікавить.

Саме мені пощастило: вже через три тижні прийняли без вступних іспитів на 1 курс факультету міжнародних відносин Київського державного університету імені Тараса Шевченка з наданням гуртожитку.

Однак уже через пів року під час зимової екзаменаційної сесії довелося дуже напружено попрацювати й у Державній публічній бібліотеці (нині — Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського), й у читальній кімнаті гуртожитку (до послуг студентів-ентузіастів, серед яких був я, завжди вночі знаходились вільні робочі місця з добре освітленими столами).

Адже молодість долає будь-які навантаження та перевантаження. Результатом першої університетської екзаменаційної сесії (грудень 1949 — січень 1950 рр.) було відмінне складання іспитів з історії СРСР (викладач — завідувач кафедри, професор Андрій Введенський); історії стародавнього світу (викладачка — доцентка, згодом професорка Валентина Маркіна); логіки (викладач — доцент Олександр Шейко); англійської мови (викладачі — доцентка Міліца Близниченко й Андрій Счастливець).

Безперечно, становлять інтерес такі студентські спостереження: Андрій Введенський, наприклад, мав звичку цікавитися походженням студентів. Коли ж він дізнався від нашого однокурсника Гени Артамонова, що той народився в Нью-Йорку (селищі на Донбасі), до того ж без будь-яких

пояснень, то професор, за його власним визнанням, втратив навіть на деякий час нормальний сон. А як іноді входив Андрій Введенський в аудиторію, щоб розпочати читати лекції? Спочатку відчинялись двері та просувалась кремезна тростина, а вже потім з'являвся її власник.

Англійська мова була для мене абсолютно новим предметом, оскільки в школі вивчав німецьку. Щодо викладачів англійської мови Міліці Близниченко й Андрія Счастливця, то за характером вони були повною протилежністю. Висококваліфікована, енергійна, наполеглива — перша, й флегматичний, хоча досить підготовлений у розмовній англійській мові, — другий. Міліца Володимирівна завжди прагнула створити робочу атмосферу на майже щоденних заняттях у групі з 12 осіб. Її улюбленою фразою на цих заняттях була така: «Не залишайте нас раніше, ніж продзвенить дзвоник».

Цікаво, що декан факультету міжнародних відносин (1944–1950 рр.) доцент Іван Василенко стверджував, що успішні студенти — це ті, які навчилися складати іспити на «відмінно». Приємно повідомити, що така характеристика мене цілком влаштовувала, адже всі оцінки, що я мав на семестрових екзаменах, були тільки «5». Крім військової підготовки — «4».

З особливим почуттям згадую своїх дорогих учителів і вихователів, найвидатніших лекторів та вчених-міжнародників — академіка Академії педагогічних наук СРСР, завідувача кафедри міжнародних відносин КДУ, першого Постійного представника України в ООН у 1958–1961 рр. Петра Платоновича Удовиченка (1914–1992 рр.) та доктора історичних наук, професора Віктора Жебокрицького (1906–1975 рр.).

Добре запам'ятались удовиченківські залізна логіка аргументів, пріоритетність джерельної бази, аналітичний підхід у його лекціях, публічних виступах, наукових працях. А лекції Віктора Жебокрицького буквально зачаровували студентів: його глибока та багатюща ерудиція, унікальна зацікавленість, виникнення справді казкового бажання слухати, слухати й слухати. Пригадуються, наприклад, його розповіді про «Панаму» — шахрайську аферу, що відбувалася під час будівництва Панамського каналу наприкінці XIX ст., або про «Седанську катастрофу», коли французький імператор Наполеон III на чолі стотисячної армії у війні з Прусією 1870 року під містом Седан зазнав нищівної поразки й потрапив у полон до німців.

На нашому курсі, що був сформований 1 вересня 1949 року, у складі 30 осіб (у процесі навчання двоє відсіялись) тільки чоловічої статі, налічувалось п'ять учасників Другої світової війни. Починаючи з 1950 року курс поповнився студентами з Болгарії, Північної Кореї, Польщі, Румунії.

Пригадую фото — здається, з київського часопису «Україна» перших повоєнних років, на ньому в університетській бібліотеці працюють студенти факультету, одягнені у військову форму, колишні фронтовики. Зараз не можу сказати, хто на світліні, але напис на тій сторінці журналу

Студенти-фронтовики в повоєнні роки (© архів ННІМВ КНУ імені Тараса Шевченка)

Students-veterans in the post-war years (© archive of the Educational and Scientific Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv)

був приблизно таким: «Майбутні українські дипломати успішно штурмують висоти знань та науки».

Ось до цього покоління належать і мої однокурсники, фронтові ветерани, а саме: Іван Грищенко (1923–1998 рр.), нагороджений бойовими орденами й медалями, льотчик, який у складі 3-ї повітряної армії під командуванням генерал-полковника авіації Миколи Папівіна брав участь у битві за Берлін, а після закінчення університету був кадровим співробітником Міністерства закордонних справ України, її Постійним представником при Європейському відділенні ООН у Женеві; Григорій Сергієнко, 1925 року народження, нагороджений двома бойовими орденами та 14 медалями, лауреат Державної премії УРСР у галузі науки і техніки, завідувач відділу Інституту історії Академії наук УРСР, доктор історичних наук, професор. Це й Іван Юхимович Онищенко (1927–2000 рр.), відзначений бойовими нагородами, моряк, учасник війни проти Японії (серпень 1945 р.), потім — кадровий співробітник Міністерства закордонних справ УРСР, заступник міністра.

З-поміж своїх однолітків хочу відзначити Леоніда Лещенка, який успішно поєднував дослідницьку роботу в Академії наук з викладацькою в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету, був завідувачем кафедри історії міжнародних відносин. Ось основні віхи його творчої діяльності.

1949 року Леонід Лещенко закінчив середню школу й після успішного складання вступних екзаменів став студентом факультету міжнародних відносин Київського державного університету імені Тараса Шевченка, який закінчив 1954 року з відзнакою. Того ж року за рекомендацією кафедри міжнародних відносин університету, склавши успішно нові іспити, вступив до аспірантури Інституту історії Академії наук УРСР зі спеціалізації «Новітня історія Китаю».

Учена рада Інституту історії АН УРСР затвердила Леонідові Лещенку тему кандидатської дисертації «Утворення КНР та китайсько-американські відносини в 1949–1955 роках», яка була вчасно виконана, а на початку 1959 року на її основі опубліковано монографію «Провал американської політики ізоляції Китаю». Лещенко успішно захистив дисертацію у формі монографії 29 грудня 1959-го на засіданні спеціалізованої вченої ради інституту.

Дисертант залучив для безпосереднього дослідження потужний фактичний матеріал. Тільки до тексту праці додано 401 посилання на використані джерела й літературу. А це — численні документи та матеріали ООН, офіційні публікації, статистичні довідники, періодичні видання китайського, північноамериканського, англійського походження, радянські монографії і статті тих часів. Особисто свідчу як його друг і колега ще з тих далеких років, що дуже молодий тоді Леонід Лещенко наполегливо вивчав китайську мову, регулярно відвідував відповідний гурток, який діяв при Президії АН УРСР. Як висококваліфікований фахівець, історик-міжнародник, Лещенко приділив пильну увагу зовнішньополітичному фактору у становленні та подальшому розвитку новонародженої КНР. А найважливішим аспектом цього чинника були насамперед відносини Китаю зі Сполученими Штатами Америки.

1966 року з'явилася його стаття «Пам'яті Сунь Ятсена (до 100-річчя з дня народження)». У цьому ж виданні була згадана й така країна Південно-Східної Азії, як Індонезія. Його наступні публікації — «З руїн війни до тривкого миру» та «Україна на міжнародній арені». Результатом творчих пошуків ученого стала брошура «Японія сьогодні», де докладно розглянуті чинники відродження Японії після національної катастрофи в Другій світовій війні.

Із середини 70-х років минулого століття Леонідові Лещенку доручають розробку важливої наукової і політичної проблеми, а саме: «Еволюція громадських об'єднань і соціальних рухів в аграрній сфері країн Заходу». З метою виконання цього завдання він, як стипендіат ЮНЕСКО, перебував протягом 1974–1975 років у Канаді, США, Великій Британії, де працював в архівах, університетах та дослідницьких центрах. Результатом тривалого наукового відрядження стала підготовка докторської дисертації на тему «Фермерський рух у Канаді 1900–1939 рр.», яку він успішно захистив

у Київському державному університеті імені Тараса Шевченка у лютому 1985-го. 1973 року видавництво «Наукова думка» опублікувало його монографію «СРСР і Канада в антигітлерівській коаліції» (1941–1945 рр.).

Проте «перша любов» Леоніда Овдійовича (Китай та інші країни Південно-Східної Азії) не згасла. Свідченням цього стали підрозділи «Війна в Європі» і «Народи Азії» у великій колективній монографії «Міжнародна солідарність у боротьбі проти фашизму (1933–1945)» (К., 1970). Леонід Лещенко плідно працював, досліджуючи сучасні процеси в Китаї та Південно-Східній Азії.

Важливою є його стаття, присвячена характерним рисам і особливостям українсько-китайських відносин. (Див. *Лещенко Л.* Україна — Китай: підсумки та нові обрії співробітництва // Україна дипломатична. К., 2007. Вип. 2. С. С. 346–374.) Перше посольство незалежної України в КНР мало всі підстави пишатися тим, що протягом 1993–1996 років тут служив радником-посланником сходовознавець професор Леонід Лещенко.

По завершенні дипломатичної роботи за кордоном Лещенко з 1997 року й до останніх днів свого життя працював головним науковим співробітником відділу країн Азії та Африки Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАНУ, а також читав курс лекцій у Дипломатичній академії України при МЗС України.

*Ihor CHERNIKOV (1931–2021),
Doctor of History, Full Professor*

MEMOIRS OF A DIPLOMAT'S EDUCATION

Abstract. In his memoirs, the author recounts the formation of his interest in studying international relations, his admission to the university, and the period of study at the Faculty of International Relations of Taras Shevchenko State University of Kyiv.

The author eloquently describes the preparation for the university's first session. He respectfully recalls the faculty and shares his own student observations about the professors.

The author expresses special gratitude to his teachers, educators, and the most prominent lecturers and scholars of international studies — Petro Udovychenko and Viktor Zhebokrytskyi.

The diplomat recalls his classmates, some of whom were frontline veterans. Among them, the author highlights Ivan Hryshchenko and Hryhorii Serhienko.

A significant portion of the memoirs focuses on the author's contemporary, Leonid Leshchenko. He skilfully balanced research work at the Academy of Sciences with teaching at the Institute of International Relations of the National University of Kyiv, where he held the position of Head of the International Relations History Department. The memoirs provide a thorough analysis of Leonid Leshchenko's scientific pursuits, interests, and career progression.

Keywords: Faculty of International Relations, education, university, diplomacy, professors.